

«УЛУСЧУ УЖУРЛАР»

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

Бо программаны 1-4 класстарга шенелделиг өөрөдилге – номчулга ному «Улусчу ужурларга» даянып тургускан.

Улусчу педагогика амгы национал школаның өөрөдилге-кижизидилгелиг ажил-чорудулгазының кол үндезинин тургузуп, ниити өөрөдилге системаларында чаа угланыышкын, тускай быжыг турушту ээлеп турар. Чоннуң чаагай чаңчылдары, сагылга ёзулалдары, ужурлары улусчу педагогиканың кол өзээн тургуспушаан, өзүп оран салгалдың кижизидилгезинин депшилгелиг аргаларын байлакшыдып турар.

Улусчу педагогиканың идеялары, байлак дуржулгазы болгаш аргалары өг-бүлө кижидилгезинде, ада-иелер ортузунда тарап нептерээн.

1. Программаның кол угланыышкыны дараазында **сорулгаларны чедип алырынче угланган:**
2. Торээн чурт, торел чон, аймак торел, хан торээн, чоок торелдер дээн чергелиг билиглерни ооредир.
3. Уругларны торээн чурттунга, чонунга ынак болурунга кижизидери.
4. Тываның, Россияның база янзы-бүрү чоннарның ёзу-чаңчылдары, улусчу байырлалдары-биле уругларны таныштырар;
5. Делегейнин чамдык чоннарынын тоолдарын, ырларын, байырлалдарын ооредип уругларнын сонуургалын оттурар.
6. Төрээн чурту – Тывазынга, Россияга ынаа болгаш чоргааралы. Ооң бойдузунга дириг амытаннарынга, үнүштеринге, арга-арыынга сагыш-човангыр, хумагалыг хамаарылгазы болгаш сагыыр ужурлары.
7. Башкыларнын, оореникчилернин, ада-иенин дузазы-биле торээн чурттунга, торел чонунга хамаарышкан материалдарны чыыр, дилеп тывар, амыдыралга ажыглаар.

II. «Улусчу ужурлар» кичээлдин туружу.

4-ку класстын оореникчилеринге «Улусчу ужурлар» деп кружок неделяда 1 шак болур (40 минута дургузунда уламчылаар).

Өореникчилерниң шингээдип алыр билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чаңчылдарынга кол негелделер.

4-ку классты доозуп турар өөреникчилерниң билип алыр ужурлуг чүүлдери:

- тыва улустун ёзу-чаңчылдарны, сагылгаларны билири;
- торээн чуртунун дугайында билиглерни шингээдип алыры;
- делегейнин чамдык чоннарынын ажил-агыйын, чер – чуртун, культуразын ооренири;
- Уругларны бодунун чонунга узел-бодалдарынга, ужур-чанчылдарынга дууштур кижизидер.

4-ку класстың доозукчуларының билиглерни шингээдип алырының аргалары:

- чаңчылдар, сагылгаларны анаа-ла ёзу барымдаалап эвес, а оларның ужур-утказын хандыр билип алыр.
- боттарының аразында хүндүткелдиг, чазык-чаагай чугаалажыр.
- Боттарынын нациязынга чоргаарланып, тыва дылын хундулеп билири.
- Оске чон аразынга эвилен-ээлдек, ук- чоннун ёзу чанчылдарын хундулээри, сагыыры.
- Улустун аас-чогаалынга дайанып алгаш, торээн черинге тураскааткан шулуктерни, кожамыктарны, чечен-чугааларны дилеп тып, проектилерни кылыр.

“Улусчу ужурлар” ооредилге эртемнинин 4-ку класска программазы.

№	Шагы	Тема	Сорулгалары	Өөреникчилерниң билиглеринге негелделер	Эрттирер хүнү	
					план	факт
Чонум-чоорган, хойум-хойлен-. 34 ш						
1	1	Тоогу билбес – тоорээр. Торел билбес – турээр.	Торээн, торел чон, аймак торел дээн чергелиг билиглерни ооредир.	Ада-огбелеривистин торээн черинге ынаан, бойдузунга хумагалыын, эп-найыралдыг чурттап чораанын коргузер.		
2	1	Тыванын ыдык демдектери	Уругларны Тыванын ыдык демдектери-биле таныштырар.	Тыванын символдарын чуруп коргузер.		

			Төрээн чуртунун дугайында билиглэрин делгемчидип байыдар.		
3	1	Төрээн чурт – тыва чер. Тыва чон.	Тыва чурту- мээн-не чуртум, Тынып чорда хостуг чуртум. Кол утказын билип алыры.	Чүгле кады төрээн кижилэрин эргим кылдыр адаар эвес, а оларга кандыг-бир байдалда чымчак сеткил күзеп, хүндүлээри	
4	1	Тыванын ыдык ырызы	Ырны чүгле дыңнаар эвес, а ону медресеп, чүнүң дугайында бижээнин өөреникчилерге чедирер	Ырнын кол утказынга ундезилеттинген шынарларын илередип билири.	
5	1	Каа-Хем кожуун дугайында ырылар	Ыдык ырынын созу, болаш аялгазы.	Ырынын утка шынарын тайбырлап билири.	
6	1	Ынак чуртум	Төрээн чуртунга ынак, ону хумагалап билиринге чанчыктырар	Төрээн чуртунга тураскааткан шулуктер чыып бижиир	
7	1	Д.Тулуш «Чонну алга»	Ада-чурттуң кым салгаарын билиндирер	Шүлүктү аянынг номчуп, ооң утказын дамчыдып билир	
8	1	Бистин чангыс чер-чурттугларывыс.	Тыванын орус чурттакчылары база	Орус чонун культуразын ооренир	

		Проект «Мээн чангыс чер- чурттугларым»	бир онзагай культуралыг чон деп билиндирер. Бодунун сурунун тоогулуг кижилерин ооренир	Истеп тывар ажылдарны чоргузар, альбом кылыр		
9	1	Кожа-хелбээ чоннар. Фильм «Кожа-хелбээ чоннар»	Тыва кожа-хелбээ чоннар – биле шаандан тура аралажып, найыралдыг чуртап чораанын билиндирер.	Тыванын девискээрин тодарадып билири.		
10	1	Оске чоннарнын аас-чогаалы.	Оларнын культуразын, аас-чогаалын ооренир.	Номчаан шулуунун утказын дамчыдып билири.		
11	1	Моол улутун тоолу «Эртемниг оол»	Моол улустун аас-чогаалын ооредири.	Тоолдарны номчуур		
12	1	Тибет улустун тоолу «Арзыланны арга-биле»	Тибет улустун аас-чогаалын ооредири	Тоолдарны номчуур		
13	1	Орус улустун тоолу «Дилги биле Дуруяа»	Орус улустун аас-чогаалын ооредири	Тоолдарны номчуур		
14	1	Орус улустун тоолу «Репка»	Орус улустун аас-чогаалын ооредири	Тоолдарны номчуур		
15	1	Проект «Мээн Тывам»	Тыванын 100 чыл байырлалынын тоогузун билип алыры	Материалдарны чыыр.		

16	1	Байырлалдар дугайында				
17	1	Бугу делегей байырлалдары	Бугу делегей байырлалдарын уругларга билиндирери	Байырлалдарга идекпейлиг киржири		
18	1	Россия Федерациязынын хоойлужуткан байырлалдары	Россияда кандыг хоойлужуткан байырлалдарын ооредир	Россияга хоойлужуткан байырлалдарны билип алыры		
19	1	Тыва Республиканын хоойлужуткан байырлалдары	Тывага хоойлу ёзугаар эрттип турар байырлалдарны ооредир.	Тыванын кол байырлалдарын билип алыр		
20	1	Кызаа байырлалдар	Болук аайы-биле профессионал байырлалдарны демдеглээринин хевирлерин билиндирер.	Башкыларын, ада-иелерин хундулээри.		
21	1	Хуу байырлалдар	Ог-булеге хамаарышкан онзагай байырлалдарын эн-чоок улустары – биле байырлаарынга чуу хамааржырын ооредир.	Ог-булезинге, бодунун чоок кижилеринге бот хамаарылгазы.		
22	1	Шажынчы байырлалдар.	Сарыг шажыннын ооредиинин ажык-	Устуу-Хурээнин чуруктарын дилеп		

		Экскурсия “Устуу-Хурээ”	дузазын уругларга билиндирер.	тывар.		
23	1	Улусчу байырлалдар. Фильм «Делегейнин чоннары»	Делегейнин чоннары бот тускайлан байырлалдарлыг, тускай сагылгаларлыг, ужурларлыг деп чуулду ооренир.	Солун сеткууден улусчу байырлалдарны номчуур.		
24	1	Шагаа. Фильм – «Шагаа»	Тыва чоннун ыдык байырлалынын сагыгларын, чанчылдарын ооренир.	Чоннун сагылгалары, чудулгелери		
25	1	Проект “Мээн ынак байырлалым”	Тыва чоннун байырлалдарын тоогузун ооренир.	Ынак байырлалынын дугайында медээни дамчыдар.		
26	1	Хакас улустун чаа чыл байырлалы (Чыл пазы)	Хакас чоннун ёзу-чанчылдарын ооредир.	Айтырыгларга харыы		
27	1	Хакас улустун тарак дою (тун пайрам)	Хакас чоннун йорээлдерин ооредир.	Йорээлди шээжилээр		
28	1	Чуваш улустун чаа-чыл байырлалы (сурхури)	Чуваш улустун чаа-чыл байырлалында эттирер чанчылдарын билиндирер.	Чижек айтырыгларга харыы.		
29	1	Христиан байырлал	Кышты удээринин болгаш часты	Фото чуруктар		

		(Масленица)	уткуурунун байырлалы деп чуулду уругларга билиндирер.	белеткээр.		
30	1	Христиан байырлал (пасха)	Пасха- христианарнын улуг байырлалынын утказын билиндирер.	Чоннун аалда мендилежири		
31	1	Христиан чанчыл (торелдер хуну)	Торелдер хунунде чуну канчаарын уругларга билиндирер.	Бодунун чонуннун амыдыралындан эскериглер.		
32	1	Христиан байырлал (рождество хуну)	Бо байырлалда хой аыш-чемниг, бай- байлак болурунун аргаларын билири.	Телевизордан медээлер кылыр.		
33	1	Грузин улустун виноград байырлалы (ртвели)	Виноградтын тывылган тогузун билинлирер	Ном а 124.		
34	1	Узбек улустун байырлалы (ховен байырлалы) Кыргыз улустун ,Саха улустун,,Молдаван улустун байырлалдары	Ховен дужудунун ажаалдазын билиндирер. Кыргыз чоннун тогузун чанчылдарын чудулгезин ооредир.	Шолде ховен деп чурук чуруур. Кыргыз тоолдар номчуур.		